

Herääminen – Kirjoittajan rakennettu muisto

Tiina Mahlamäki

Minuun iski yhäkkinä se ajatus, että tähtiavuus ei ole ainoastaan meidän yläpuolellamme, vaan että se on ylt'ympäriällä, myöskin allamme. Minä tulin ajatelleeksi, että maa on pyöreä ja että se on irrallaan avaruudessa – että niin ei ainoastaan sanota kirjoissa, vaan että se on totta! Tuolla ylhäällä, ylt'ympäriällä, alhaalla avautui maailmankaikkeus. Ehkä minä silloin ensimmäisen kerran näin, miltä maailma näyttää ”tieteen valossa”. Minä koetin ajatella, miltä tuntuisi pudota sinne keskelle tähtiä ja siitä eteenpäin avaruuteen. Maapallo jäi taakseni, ja minä putosin yksin äärettömyyteen. En milloinkaan unohda sitä kauhua, mistä tuntui, että jokaisen, joka todella ymmärtää missä asemassa me olemme, täytyy tulla hulluksi. Sinä hetkenä olin tullut tieteen loppuun, ja siinä oli kuilu edessä. [...] Minä tunsin, että se mikä on tieteellisesti totta, on kammottavaa. (Bergroth 1942, 116–117.)

Kirjailija Kersti Bergroth (1886–1975) kamppaili 1910-luvulla järjen (tiede) ja tunteen (uskonto) välisen ristiriidan ratkaisemiseksi omassa ajattelussaan. Häntä vetivät puoleensa yhtäältä vanhempiensa ja sukunsa 1800-luvun pietistinen, tunnetta korostava uskonnollisuus ja toisaalta Helsingissä yliopisto-opiskeluissa ja ystäväpiirissä omaksutut tieteellisen tiedon, järjen ja uskonnonvastaisuuden vaatimukset. Kuten yllä olevasta sitaattista käy ilmi, Bergroth pettyi tieteelliseen selitysmalliin ja ryhtyi etsimään muita tiedonlähteitä. Hän löysi vastauksen antroposofian ja sen perustajan Rudolf Steinerin ajatusmaailmasta, jossa rationaalinen, tieteellinen ajattelu kietoutuu yhteen henkisen ulottuvuuden kanssa.

Tarkastelen tässä artikkelissa Kersti Bergrothin maailmankatsomuksen muutosta, keskittyen erityisesti siihen, miten hän eri teksteissään kertoo käännyksistään ja siihen johtaneesta tiestä. Käytän aineistona Bergrothin kuvauksia ”heräämisestään” sekä myöhemmissä muistelmissa (*Oma muotokuva* 1942; *Alkusoitto* 1971; *Löytöretki* 1973) että 1910–1920-lukujen taitteessa julkaistuissa romaaneissa (*Urbanus väg* 1919; *Kiirastuli* 1922; *Ensimmäinen taitas* 1923) ja kirjeissä ystäville. Näissä Bergroth kuvaa havahtumistaan ylliuonnollisen ulottuvuuden ja henkisen maailman olemassaoloon ja läsnäoloon omassa elämässään sekä asteittaista kulkuaan materialistisesta ajattelusta kohti antroposofista elämäntähtäystä.

Ennen – Tie kohti heräämistä

Kersti Bergroth syntyi viipurilaiseen fennomaaniperheeseen, jonka kotikielenä oli ruotsi ja koulukielenä suomi. 1800-luvun lopun Viipuri oli monikielinen ja kulttuurinen, kansainvälinen kaupunki, jossa puhuttiin niin venäjää, saksaa, ruotsia kuin suomea. Kesät perhe vietti kesähuvilassa, jossa Bergroth tutustui Karjalankannaksen muhevaan murteeseen. Molemmat vanhemmat kuuluivat tunnetuihin pappissukuihin, joten Bergrothille tuli tuuksi jo lapsuudessa suvun harras, pietistinen uskonnollisuus. Bergroth kirjoittaa muistelmissaan, että hänen läheistensä ”elämässä oli sitä suurta tyyneyttä, jonka antaa valloitettu uskonnollinen varmuus”. Hän kiittääkin esivanhempiensa ”siitä nykyisin harvinaisesta lahjakkuudesta, että voin uskoa henkisen maailman olemassaoloon”. (Bergroth 1971, 9–16, 20–21; ks. Grönstadt 2009a, 2009b; Manninen & Ahola 1989; Ristilä 2010; Mahlamäki 2014.)

Bergroth oli tuoteltias ja monipuolinen kirjailija, joka kirjoitti romaaneja ensin äidinkiellään ruotsiksi, mutta siirtyi 1920-luvulle tultaessa kirjoittamaan pääosin suomen kielellä. Hän kirjoitti romaanien lisäksi näytelmiä, novelleja, pakinoita, satuja, nuorisoromaaneja, viihderomaaneja, matkakirjoja, aforismeja, elokuvakäsikirjoituksia, runoja sekä muistelmia. Hän käytti lukuisia eri nimitysmerkkejä, tunnetuimpia teoksia ovat Mary Marckin nimellä kirjoitetut Evan luokkaa käsittelevät nuorisokirjat sekä Tet-nimimerkillä kirjoitetut elokuvakäsikirjoitukset ja pakinat. Bergrothin teokset eivät koskaan olleet suuria myyntimenestyksiä, mutta vuosikymmeniä jatkuneen tuotteliaisuutensa myötä hän saavutti uskollisen lukijajoukon. Myös kritiikot suhtautuivat pääosin myönteisesti hänen tuotantoonsa. (Ks. Grönstadt 2009a; 2009b; Rantavaara 1952; Tuulio 1977; Manninen & Ahola 1989; Mahlamäki 2014.)

Kersti Bergroth aloitti ranskan ja taidehistorian opiskelun Helsingin yliopistossa vuonna 1904. Hän eli Helsingin ruotsinkielisen seurapiirin keskellä, ja monet hänen ystäviään olivat agnostikkoja pohtien ajan hengen mukaisesti elämän tarkoituksellisuutta. Bergroth valmisti vuonna 1910 ja heti seuraavana vuonna ilmestyi hänen ensimmäinen romaaniinsa, *August* (1911). Sitä seurasivat *Aptit* (1914) ja *Sixtus* (1916). Romaanit kuvaavat Helsingin älymystön jokseenkin pessimistisiä elämäntutkimuksia. Bergroth yhdistetäänkin dagdriver-nimellä tunnettuun, pääosin miesten hallitsemaan kirjallisuudenlajiin, jossa kuvataan pinnallisia elämäntutintoja. (Manninen & Ahola 1989, 474; Ristilä 2001; Bergroth 1973, 61–67; Rahikainen 2014, 149, 228–229.)

leman jälkeen.” Tämä ajoitus vaikuttaa uskottavalta, sillä Bergroth liittyi Suomen teosofisen seuran jäseneksi jo vuonna 1912, samana vuonna kuin solmi avioliiton. (Toini Havun muistiinpanot I, 55; Ristilä 2001.)

Besantin kirjoitusten myötä Bergroth ymmärsi henkisen ja materiaalsen maailman yhteenkietoutuneisuuden. Hän tuli tietoiseksi siitä, että henkinen maailma on olemassa ja että sitä on mahdollista kuulla ja että materiaalin maailma voidaan nähdä henkisen maailman ilmentymänä. Tämä havahduminen sai aikaan niin suuren muutoksen, että Bergroth jälkeenpäin jakaa elämänsä kahteen erilliseen vaiheeseen: ennen ja jälkeen heräämisen. Tämä jako näkyy esimerkiksi hänen 1970-luvulla ilmestyneiden muistelmien osikoissa. Aikaa ennen heräämistään hän kuvaa teoksessa *Alkusoitto* ja heräämisensä jälkeisen ajan tapahtumia teoksessa *Löytöretki*. (Bergroth 1942, 117–118, 1973, 93; Mahlamäki 2014, 107–108.)

Vaikka Bergroth myöhemmin irtautui teosofisesta ajattelusta ja liikkeestä pitäen sitä okkultisena ja harhaanjohtavana, tuossa nuoruuden eksynässä ja etsivässä vaiheessa teosofia avasi Bergrothin maailmankatsomusta tavalla, joka mahdollisti henkisten ja hengellisten kokemusten vastaanoton ja sen, että hän muutamia vuosia myöhemmin kykeni omaksumaan antroposofisen maailmankatsomuksen. Tie antroposofiaan kulki, niin Bergrothin, itse Rudolf Steinerin kuin lukuisan muunkin etsijän kohdalla, nimenomaan teosofian kautta.

Käänekohta – Herääminen romaaneissa, muistelmissa ja kirjeissä

Omaelämäkerrallisissa teoksissa on usein kantavana teemana se, että kirjoittaja etsii ja löytää merkityksen omalle elämälleen. Varsinkin varhaisemmissa elämäkertoissa on ollut tapana kuvata erityyppisen käänne- tai valaisuskohta, josta käsin muuta elämää tarkastellaan. Omaelämäkertoja tukenut Päivi Kosonen kuvaa käänekohdan figuraa ”todelliseksi kriisi- tai murrosheiteksi, joka jäsentää muistelevan kertojan elämänsäkulun ja jakaa sen entiseen minään ja minään tästä edes.” Käänekohta ”avaa oikean tien ja kirkastaa mahdollisen uuden tulevan.” (Kosonen 2004, 110–111.)

Kersti Bergrothille elämän käänekohta tapahtui 1910-luvun puolivälin jälkeen. Hän kuvaa kokensa tällöin heräämisen, havahdumisen henkisen maailman olemassaoloon. Vaikka kokemus valaisee koko hänen elämänsäkertomustaan, hän kuvaa sitä hyvin arkisin ilmauksin. Kuvauksia tapahtumasta on löydettävissä sekä kirjeistä, muistelmista että romaaneista. Varhaisin kuvaus heräämisestä löytyy *Urbans väg* -romaanista, jonka Bergroth kirjoitti hyvin pian itse kokemuksensa jälkeen:

Och när Urban sedan red hemåt, var Hans syn föränd. Han tyckte att skogen och bergen och ängarna förlorade sin fasthet och blevo till dunst och dimma och att bortom dimman skymtade ett annat landskap, grönt och morgonstrålande och verkligare än det försvunna. (Bergroth 1919, 14.)

Tämä kaikkein ensimmäinen kertomus heräämisestä on etäännytetty sadunkaltaiseen maailmaan. Kokija ja teoksen päähenkilö on Bergrothin myöhemmästä tuotannosta poiketen miespuolinen ja tapahtumapaikka maaseutuympäristö. Henkinen

Kersti Bergroth avioitui vuonna 1912 lehtori Samuel Hagelinin (1877–1917) kanssa. Avioliittovuosiaan Bergroth kuvaa idyllisiksi, vaikka niitä varjostikin Hagelinin tuberkuloosi. Lapseron avioliitto päättyikin pian puolison kuolemaan. Avioliiton aikana pariskunta vietti pitkiä aikoja eurooppalaisissa parantoloissa, sillä erityisesti vuoristoilmaa pidettiin terveellisenä tuberkuloosipotilaille. Artikkelin alun lainauksen tapahtumat sijoittuvat Alpeilla sijaitsevan parantolan parvekkeelle. (Manninen & Ahola 1989, 475; Bergroth 1973, 87; Ristilä 2001; 2010; Tuulio 1977, 187–188.)

Vuonna 1971 ystävättarelleen Eva Aminoffille lähettämässään kirjeessä Bergroth muistelelee ensimmäistä avioliittoaan turvallisuden, onnen ja rauhallisuuden aikana. Hän kuvaa löytäneensä silloin tyneyden, jossa kaikki turhanpäiväisyys ja pinnallisuus katosivat. ”Minulla oli kaikki”, hän kirjoittaa, ”paitsi sitä mitä maallisia asioita ei koskaan ole: ikuisuutta. Onnea kesti vain neljä vuotta, niin luulen. Sitten mieheni kuoli. Mutta sen pyhän rauhallisen onnenajan aikana minulla oli aikaa etsiä vastausta kysymykseen *quo vadis*. Ja myöhemmin löysin siihen vastauksen.” (Kersti Bergrothin kirje Eva Aminoffille 23.11.1971. SKS KIA.)

Väli tilassa – etsijän tiellä

Puolisonsa sairauden myötä Bergroth ajautui henkiseen kriisiin. Yhdessä sisarensa Veronika Jäämeren kanssa hän lähestyi entistä opettajaansa Edvard Selanderia (1853–1928) etsien vastausta elämisen ja maailman perusteisiin kytkettyvään kysymykseen: ”Mitä tämä kaikki on?” Selander oli tunnettu paitsi saavuruksistaan matemaattikan alueella myös siitä, että hänellä oli tietoa ”uudenlaisista filosofioista”. Uudet filosofiat tarjoivat erityisesti vuosisadan alkupuolella Suomeen tullutta teosofiaa, joka kihtoi pääkaupunkiseudun ruotsinkielistä älymystöä ja taiteilijoita. (Bergroth 1973, 88–95; Harmainen 2011; Ristilä 2010.)

Selander tarjosi sisaruksille luettavaksi teosofi Annie Besantin tekstejä. Ne ammensivat intialaisesta viisausperinteestä, joka Selanderin käsityksen mukaan soveltui paremmin uskontoa, erityisesti kristinuskoa vastustavan Bergrothin luettavaksi – olihan myös Besant irtisanoutunut kristinuskosta ja yksi tunnetuimmista naispuolisista vapaa-ajattelijoista. Ei ole tiedossani, mitä nimenomaisia tekstejä Bergroth tuossa vaiheessa luki. Besantin teoksia käännettiin abkerasti ruotsin kielelle 1900-luvun alussa. Todennäköisin vaihtoehto on Besantin *Den Uråldriga Visdomen* (suom. *Aikain viisaus*), jonka ruotsinnois oli ilmestynyt jo vuonna 1900. Teos toimi lukuksille etsijöille porttina teosofiseen ajatteluun. (Bergroth 1970, 62; Bergroth 1973, 88–95; Ahlbäck 1995; Harmainen 2011; Ristilä 2010.)

Toini Havun haastattellessa Bergrothia tämän viimeisinä elinkuukausinaan, hän kertoi olleensa lapsena uskovainen ja ylöppilasaikanaan ateisti. Hän kertoi tullessaan kääntymykseen vielä miehensä eläessä: ”Se oli ratkaiseva kokemus. Se alkoi sillä, että tutustuin johonkin Steinerin teokseen, aluksi vain pinnallisesti. Tai ensimmäisenä herättäjänä taisikin olla Annie Besant – Steineriin tutustuin vasta mieheni kuol-

kokemus johtaa Urbanin vetäytymiseen erämaahan, luonnon keskelle, ”sillä metsät, järvet ja vuoret ovat paremmin kuin ihmiset säilyttäneet muistissaan luonnon salaisuuksia ja paratiisin lakeja”. Urban löytää vastauksen kysymyksensä, ”mitä tämä kaikki on”, tarkastellessaan koivun rakennetta ja sen lehtien huminaa: ”yhtäkkiä ihme tapahtuu. Porit avautuvat.” Bergröth kuvaa romaanissaan, miten ”rauha laskeutuu Urbanin sydämeen kuin salama”: ”Rauha. Hän on yhteisymmärryksessä lintujen ja kulkevan auringon kanssa. Hän on sovinnossa kaiken luodon kanssa.” (Bergröth 1919, 63–64; 1973, 97–98.)

Urbanin väg -romaanin kertomukset heräämisen ja luonnon yhteenkietoutuneudesta muistuttavat Bergröthin muutamaa vuotta myöhempää kuvausta. Ensimmäisessä suomenkielisessä romaanissaan *Kiirastuli* (1922) Bergröth kirjoittaa, miten hänen päähenkilönsä Ruth havahtuu henkisen läsnäolon Helsingissä:

Ruth pukeutui nopeasti ja kiiruhti ulos. Hän meni Vanhaan Kirkkopuistoon ja istuutui samalle penkille, jonka vieressä hän oli leikkinyt Siskon kanssa. Hänen edessään oli kaksi maailmaa. Ne olivat kutoituneet toisiinsa ja läpitunkivat toisensa. Joskus toinen oli voitolla, ja silloin Ruth näki vain Vanhan Kirkon ja sen ympärillä vanhan puiston. Mutta sitten toinen maailma murtautui esiin. (Bergröth 1952, 266.)

Samankaltaisen kokemuksen kuvaamista Bergröth jatkaa elämänsä viimeisiin vuosiin saakka. Viimeiseksi jääneessä teoksessa, omaelämäkerrallisessa *Löytöretkessä* (1973) hän muistelee kuusikymmentä vuotta aikaisemmin tapahtunutta kokemustaan vaihtoen alkamuodon preensisiin kuvattuaan henkisen maailman esiintuloa aivan kuin näky olisi yhä edelleen hänen silmiensä edessä:

Oli enää vähän aikaa jäljellä siihen suureen suruun, joka odotti minua. Eräänä päivänä kuljin Kaivopuistosta Korkeavuorenkatua kohti. Muistaakseni mieheni, Sam. Hagelin, oli mukani. Näen edessäni katukuvan. Korkeavuorenkadun molemmat kivet rakennusmuurit, jotka nousivat mäkeä ylös. Niiden taustana on taivas. Yhtäkkiä näky muuttuu. Kadun yläpäässä olevat rakennukset harvenevat, tulevat läpinäkyviksi. Niiden takana on toinen, kevyempi maisema. Samassa tiedän, että se on henkinen maailma. (Bergröth 1973, 93–94.)

Päivi Kososen (2004, 111–112) mukaan käännekohtien kuvaukseen liittyy ilmaisuja, jotka osoittavat sen olevan erityinen, muusta elämästä erilleen asetettu tapahtuma. Usein mennyt elämä piirtyy hahmottomana ja epävarmana, mutta käännekohtaan yhteydessä ”oman elämänsä kertoja muistaa selvästi, miten ja missä se tapahtui, muistaa eloisasti, milloin nykyinen itse – se joka tässä nyt muistelee ja kirjoittaa elämänsä – sai alkunsa”. Tämän käännekohtaan valossa siihen asti eletty elämä saa merkityksensä – Bergröthin kohdalla nuoruuden uskontokriittiset ateistivuodet sekä vanhempien ja isovanhempien pietistinen uskonnollisuus käyvät välttämättömiä. Ilmaiset myötäilevät sitä, miten Rudolf Steiner (esim. 2013 [1909], 57) kuvaa henkisen polun kulkijaa, jonka ”henkisiä silmiä tavallisessa elämässä peittävä verho häviää”.

Sekä Urbanin että Ruthin romaanihahmot 1910–20-lukujen vaihteessa että vuonna 1973 muisteleva minä kuvaavat henkistä maailmaa hyvin samankaltaisin termein: Näkyvä maailma ohenee ja tulee läpinäkyväksi. Tämänpuolinen maailma ja henkinen todellisuus ovat yhteenkietoutuneita. Henkinen maailma ei ole irrallaan tämänpuolisesta, se on vain laadultaan erilaista. Mutta kumpi maailma on todellisempi ja oikeampi? Urban kokee, että toinen maailma on tätä todellisempi. Se on vihreä ja sädehtivä. Siinä missä tämä maailma on raskas, on henkinen todellisuus kevyempi, valoisampi. Kuvaus on tiivis, sadunomainen lyhyin, toteavin lausein kerrottu. Meidät erottaa henkisestä maailmasta vain verho, ja kun verho heilahtaa sivuun, henkinen maailma tulee näkyviin. Siinä ei ole mitään sen kummallisempaa, kun sen tietää. Ja tietämistä Bergröth kertomuksissaan korostaa, sitä miten henkinen maailma on totta.

Bergröth kirjoitti ja todennäköisesti myös keskusteli kokemuksistaan ystäviensä kanssa. Suurin osa hänen kirjoittamistaan kirjeistä on ajan saatossa kadonnut, mutta Kansallisarkistosta löytyy kiinnostava kokonaisuus Bergröthin kirjeitä jääkärienraali Karl Lennart Oeschille (1892–1978). He olivat ilmeisesti tutustuneet toisiinsa jo Bergröthin opiskeluaikana ja ystävyys jatkui Bergröthin kuolemaan saakka. Intensiivisin kirjeenvaihtojako sijoittuu toisen maailmansodan aikaan. Kenraali Oesch ei ollut eikä hänestä koskaan tullut antroposofia, mutta se ei johtunut siitä, etteikö Bergröth olisi yrittänyt. Bergröth tutustuttaa kirjeissään Oeschin henkisiin kysymyksiin ja pyrkii herättämään hänessä henkisiä virikkeitä.

Tämän artikkelin näkökulmasta Kersti Bergröthin kirje Lennart Oeschille 27.7.1944 on erittäin merkittävä. Hän viittaa siinä Oeschin kirjeeseen, jossa tämä on kertonut omasta henkisestä kokemuksestaan: ”Tunnen kirjeesi koko säyystä, että sinussa on tapahtunut jotakin ratkaisevaa. [...] Olet muuttunut, kerta kaikkiaan.” Oesch on kertonut kokemuksensa olleen kuin olisi ”syntynyt joltain uutta, suurta – hengen voiman tuotetta”. Tästä mullistavasta henkisestä kokemuksesta, jonka Suomen armeijan Kannaksen joukoista vastaava kenraali on kesken kuumimpia taisteluja kokenut, sotahistoria ja hänen elämäkertansa vaikenevat tyystin (ks. Seppälä 1998). Bergröth jatkaa vastauskirjettään verratessa omaa henkistä kokemustaan Oeschin kuvaamaan:

Sellaiselta se juuri tuntuu, on kuin maailma näyttäisi toiselta, kuin ensi kerran elämässään ymmärtäisi kuinka vakavaa kaikki on. Jokaiselle ihmiselle ensimmäinen herääminen tapahtuu eri tavalla. Joskin olen kokenut samanlaisia suuria vakavuuksia kuin sinä nyt ja tuntenut samanlaisia syvyyksieni heräämisiä, oli kuitenkin ensimmäinen henkinen kokemukseni toisenlaatuinen kuin sinun. Minulle se tuli verratun tynynä aikana, ja kuvaillisin sitä niin, että oli kuin näkyväisen maailman takana (tai sanoisinko sen kudoksissa) olisi havainnut näkymättömän maailman. Tunsin: se on siis olemassa!” (Kersti Bergröthin kirje Lennart Oeschille 27.7.1944, Kansallisarkisto.)

Muistelemisensa Bergröth (1973, 94) puhuu aksiomaattista totuudesta, jotka ovat sellaisia, jotka hyväksymme totuudeksi ilman erityisiä todistuksia. Bergröth koki, että hän oli yksi niistä ihmisistä, jotka saattoivat hyväksyä henkisen maailman olemassaolon aksiomaattiseksi totuudeksi. Korkeavuorenkadulla tapahtuneen kokemuksen

myötä Bergröth kertoi tietävänsä, että henkinen maailma on olemassa. Tämä oli tapahtunut ilman mitään todistuksia – muuta kuin tuo näky. Näky sinänsä ei vielä johtanut maailmankatsomuksen muutokseen, vaan näkyä edelsi ja sitä seurasi useita vuosia ja ”pitkää tutkimustyötä”, kuten Bergröth kuvaa henkisen maailman lainalaisuuksiin perehymistään. Mutta tämä ensimmäinen kokemus henkisestä maailmasta antaa painoarvoa niille henkisyttä kuvaaville teksteille, erityisesti Steinerin kirjoituksille, joihin Bergröth perehtyi. Hän oli kokenut itse saman. (Bergröth 1973; kirjeet Lennart Oeschille.)

Bergröth kuvaa omaa heräämistään tapahtumana, joka muutti hänen elämänsä suunnan. Siitä tuli hänen elämäntietomustaan valaiseva piste. Muistelmissaan (1973, 95) hän vertaa kokemustaan länsimaisen ajattelun tunnetuimpaan kääntymykseen, Augustinuksen kokemuksen, josta tämä kirjoittaa *Tunnustuksissaan*. Augustinus on antanut mallin tuleville kääntymyksille: se tapahtuu tietystä paikasta, tiettyyn aikaan. Augustinuksen kääntymys muodostaakin kulttuurisen prototyypin kääntymystarinalle, jota myös Bergröth omalla tavallaan seuraa. Elämän käännekohtien kertomisessa onkin miltei aina intertekstuaalinen luonne; ne viittaavat ja pohjautuvat useimmiten toisiin teksteihin (Kosonen 2004, 113).

Bergröthin keskeisinä interteksteinä toimivat Rudolf Steinerin kuvaukset siitä, miten henkisen tien kulkijalle avautuvat maailma ja luonto uudella tavalla näkyviksi – varsinaista kääntymyksen mallia Steiner ei anna, sillä tämä kertoo omaelämäkerrassaan (1998) nähneensä henkiseen maailmaan jo lapsesta saakka. Romaanissaan *Ensimmäinen taivas* Bergröth kuvaa kauniisti ja elävästi tapaa, jolla henkisen polun kulkija havainnoi maailmaa. Maailmankaikkeus ei näytä enää pelottavalta ja uhkaavalta kuten Alppien kokemuksessa, vaan kaikki sen osat – niin näkyvät kuin näkymättömät – muodostavat yhden kokonaisuuden, maailmankatsomuksen, joka on lohduttava, toiveikas ja merkityksellinen:

Kesken aamukävelyään Ruth yhätkiä huomasi astuvansa ulos tavallisista ajatuksistaan ja tunteistaan jonnekin toisaalle. Hän astui viereiseen maailmaan, joka kukoisti aivan hänen tavallisen tajuntansa liepeillä. Kaikki muuttui. Vanhat puut virvoittivat häntä. Mullan tummuus antoi hänelle nopean puhtaan autuuden. Kaikissa luonnon muodoissa ja väreissä oli odottamatonta väkevää henkisyttä. Ruth ymmärsi taas, niin kuin aina joutuessaan tähän maailmaan, luontokuntien salaperäiset mahdollisuudet. Hän tunsi energian ja pyrkimyksen, joka on kaikessa. Kaiken mukana hän katsoi tulevia etäisiä aikoja kohti, laskien, että tuhannet vuodet ovat kuin yksi päivä. Niin. Ilma oli täynnä valtavia tulevaisuudentoiveita. Puut ojentautuivat uusia kausia kohti. Kivet odottivat pääsyä elämään. Ja ihmiset, jotka tulivat Ruthia vastaan, kulkivat toivorikkaina ikuisia, kaukaisia päämääriä päin. (Bergröth 1952, 274.)

Tämän kuvauksen intertekstinä on jo itsestään selvästi antroposofinen maailmankatsomus. Elämän voimien maailma on antroposofisen näkömyksen mukaan meille läheinen, kaikella elävällä on elämän ruumis. Goethen perintönä antroposofiassa on keskeistä luonnon ja sen muotojen, värien ja kasvun havainnointi. Siinä ylläpidetään vanhaa ajatusta neljästä kunnasta, kivi-, kasvi-, eläin- ja ihmiskunta, joissa kaikissa

on tietoisuutta. Ihmisessä maailmankaikkeus tulee tietoiseksi itsestään. Muissa elämänmuodoissa tajuisuus on peitettyä – kuten ihmisellä silloin kun hän on syvässä unessa. (Ks. esim. Steiner 1936; 1998; 2013.)

Antroposofia ei Bergröthille tarkoittanut rationaalisen hylkäämistä, vaan päinvastoin se tarjosi hänelle järjestyksen kokonaisvaltaisen selityksen yhteiskunnasta, kulttuurista ja ihmisen kohtalosta sekä tehtävästä osana maailmankaikkeutta.

Muistin yhteisöjen piirit

Bergröth koki heräämisen henkiseen maailmaan avioliittonsa viimeisinä aikoina, ollessaan yhdessä kävelyllä puolisonsa Samuel Hagelinin kanssa. Puolison kuoltua ei ollut enää ketään, jonka kanssa jakaa tämä merkittävä muisto, ei ketään jolta kysyä, ”muistatko?” Siksi kertomus henkisen maailman avautumisesta piti jakaa muiden yleisöjen ja yhteisöjen kanssa.

Teosofiaan ja antroposofiaan Bergröth tutustui yhdessä sisarensa Verna Jäämeren kanssa, ja sisarusket muodostivatkin Vernan kuolemaan asti kestäneen muistiyhteisön. Yhdessä muistavia pieniä muistiyhteisöjä Kersti Bergröthillä oli useita. Ystävät olivat useimmiten naispuolisia antroposofiovereita, kuten Eva Aminoff ja Isa Gripenberg, joita Bergröth tapasi säännöllisesti ja joiden kanssa hän kävi kirjeenvaihtoa elämänsä loppuun saakka. (Bergröth 1973; Seppälä 1995; Ristilä 2010.)

Kirjeissään Kersti Bergröth usein toivoi, että tapaisi ystävänsä, jolloin he voisivat yhdessä kokoontua ”puhumaan elämästä, kuolemasta ja koulusta”. Tällä hän viittasi kirjoittamiinsa *Evän luokka* -teoksiin, jossa tytöt koulupäivän jälkeen kokoontuivat jonkun huoneeseen keskustelemaan. Laajemmin kyse on siitä, miten pieni, kahden-kolmen ihmisen muistiyhteisö keskustelee elämän ja kuoleman suurista kysymyksistä, unohtamatta arkisia asioita. Bergröth rakensi usein kirjjeensäkin tällä kaavalla: hän erotti toisistaan ne kirjeen osat, jossa hän keskusteli henkisistä kysymyksistä, niistä osista, joissa pohdittiin arkisia asioita. (Kersti Bergröthin kirjeet Isa Gripenbergille, SKS KIA; Kersti Bergröthin kirjeet Lennart Oeschille, Kansallisarkisto.)

Kersti Bergröth rakentaa kirjjeissään pieniä muistiyhteisöjä, jotka perustuvat yhteisen menneisyyden varaan ja jotka eivät unohta menneisyyttään vaan kertovat siitä jatkuvasti uudelleen. Tarinat yhteisestä jaetusta historiasta, yhteisistä kokemuksista ovat tärkeä osa muistin yhteisön traditiota. (Ks. Bellah 1985, 153, 282; Sakaranaho 2011.) Bergröthin muistin yhteisöt rakentuvat henkisen polun kulkijoista. Hän jakaa kirjjeissään ystäviensä kanssa ajatuksiaan, hän kuvaa lukemiaan kirjoja, hän opettaa ja opastaa kulkemaan henkisellä tiellä. Yhteisöt rakentuvat puhuen – elämästä, kuolemasta ja koulusta – sekä kirjoittaen.

Muistin politiikkaan kuuluu olennaisena osana myös unohtaminen. Eri ryhmillä ja yksiloilla on erilainen käsitys siitä, mitkä asiat pitäisi muistaa ja mitkä olisi parasta unohtaa (ks. Peltonen 2003, 20; Sakaranaho 2011, 151). Vaikenemisen muuri on yhteisöllinen; tietyistä asioista ei ole lupa puhua. On selvää, että Bergröth kirjoitti

eri tavalla ja eri asioista eri ihmisille ja yleisöille. Antroposofi-ystäville kirjoittaessaan hän saattoi käsitellä henkisiä asioita avoimemmin ja syvällisemmin, kun taas ei-antroposofeille kirjoittaessaan hän käsiteli henkisiä kysymyksiä pinnallisemmin ja aiheeseen varovasti johdattaen. Sama koskee Bergrothin julkaisuja. Hän kirjoitti avoimesti henkisistä kysymyksistä antroposofien omiin julkaisuihin. Muissa teksteissään hän käsiteli aihetta verhotusti.

Muistelmissaan Bergroth pääosin kuvasi vaikutelmiaan hänelle tärkeistä henkilöistä – olivat ne hänen kohtaamiaan henkilöitä tai kirjailijoita, joihin hän oli tutustunut vain teosten perusteella. Hän ei tehnyt eroa näiden välille. Yksityiselämänsä tapahtumat hän valikoi niistä pois. Omia elämäkokemuksiaan hän kertoi kuvannensa romaaneissaan, ”peitetynä, erehdyttävänä, aivan toisenlaisena kuin mitä se elettynä oli” (Bergroth 1973, 178–180). Hän lähetti teoksissaan verhotuista viesteistä elämästään ja maailmankatsomuksestaan niille, jotka ne osasivat lukea esiin.

Lähteet ja kirjallisuus

Aineisto

Bergroth, Kersti
1919 Urbans väg. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner.
1952–1953 Teokset I–V. Helsinki: Otava.
1942 Oma muotokuva. Helsinki: Otava.
1970 Luokkakokous. Helsinki: Otava.
1971 Alkusoitto. Helsinki: Otava.
1973 Löyryretki. Helsinki: Otava.
Kersti Bergrothin kirjeet Eva Aminoffille. SKS KIA.
Toini Havun muistinpänot I. SKS KIA.
Kersti Bergrothin kirjeet Karl Lennart Oeschille. Kansallisarkisto

Kirjallisuus

Ahlbäck, Tore
1995 Uppkomsten av Teosofiska Samfundet i Finland. Åbo: Åbo Akademi.
Bellah, Robert N. [et al.]
1985 Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life. Berkeley: University of California Press.
Besant, Annie
1900 Den Uråldriga Visdomen. Grunddragen af de Teosofiska Läroarna. Stockholm: Teosofiska Bokförlaget.
Grönstrand, Heidi
2009a Kirjailijan monet kielet. Tieteessä tapahtuu 9: 35–37.
Grönstrand, Heidi
2009b Monikielinen Kirjailija – harvinainen kirjailija? Tapaus Kersti Bergroth. Kulttuurintutkimus 26 (2–3): 19–30.
Harmainen, Antti
2011 Selander, Aline ja Edvard (1857–1937 ja 1853–1928). – Suomen kansallisbiografia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (www.kansallisbiografia.fi)

Kosonen, Päivi

2004 Kääneköhdon retoriikkaa. Kirkkaus ja hämähäys omaelämäkerrallisessa kirjoituksessa. – Päivi Mehtonen (toim.), Kielen & kirjallisuuden hämähäys, 110–130. Tampere: Tampere University Press.

Mahlamäki, Tiina

2005 Naisia kansalaisuuden kynnyksellä. Eva Joenpellon Lohja-sarjan tulkinta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mahlamäki, Tiina

2014 ”A Touch of the Spiritual World”. An Anthroposophical Core in the Life and Work of Kersti Bergroth (1886–1975). – Terhi Utriainen & Päivi Salmesvuori (toim.), Finnish Women Making Religion. Between Ancestors and Angels, 103–122. New York: Palgrave Macmillan.

Manninen, Kirsti & Suvri Ahola

1989 Verhona taide – Kersti Bergroth. – Maria-Liisa Nevala (toim.), ”Sain roolin johon en mahdu.” Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja, 473–480. Helsinki: Otava.

Peltonen, Ulla-Maija

2003 Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rahikainen, Agneta

2014 Edith. Runoilijan elämä ja myytti. Helsinki: Schildts & Söderströms.

Rantavaara, Irma

1952 Johdanto: Kersti Bergroth. – Kersti Bergroth, Teokset I, 7–26. Helsinki: Otava.
Ristilä, Esa

2001 Bergroth, Kersti (1886–1975). – Suomen kansallisbiografia.

Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. www.kansallisbiografia.fi.

Ristilä, Esa

2010 Mitä tämä kaikki on. Kersti Bergrothin aatemaailma. Julkaisematon lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.

Sakaranaho, Tuula

2011 Religion and the Study of Social Memory. Temenos. Nordic Journal of Comparative Religion 47 (2): 135–158.

Seppälä, Anu

1995 Isa Gripenberg. Aatelisnaisen tarina. Helsinki: Otava.

Seppälä, Helge

1998 Karl Lennart Oesch. Suomen pelastaja. Helsinki: Gummerus.

Steiner, Rudolf

1998 Elämäni kulku. Helsinki: Suomen antroposofinen liitto.

Steiner, Rudolf

2013 (1909) Henkisen tiedon tie. Helsinki: Suomen antroposofinen liitto.

Steiner, Rudolf

1977 (1910). Kristinuskko ja vanhan ajan mysteeriuskonnot. Helsinki: Suomen Antroposofinen liitto.
1936 Teosofi. Införing i översinnlig kunskap om världen och människans bestämelse. Tredje tillökade upplagan. Stockholm: Antroposofiska Bokförlaget.

Tuulio, Tyyni

1977 Kersti Bergroth. – Suoma Pohjanpalo & Tuulikki Jääsalo & Irma Rantavaara (toim.), Suomalaisia vaikuttajajaisia, 185–194. Porvoo, Helsinki: WSOY.